

УДК 811.111:811.161.1(045)

**ПОРІВНЯЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ НА МОРФОЛОГІЧНОМУ
ТА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ
АНГЛІЙСЬКОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ**

Висотченко С.В.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена публікації звіту про проведений аналіз двох мов, а саме англійської та російської. В статті описується процес проведення аналізу, а також його результати. Розглядається питання інтерференції у навчанні студентів-іноземців англійського писемного мовлення з опорою на російську мову як першу іноземну. Всі результати необхідні для створення комплексу вправ. Необхідно попередити негативні моменти у процесі навчання.

Ключові слова: інтерференція, морфологічний рівень, синтаксичний рівень, частини мови, орфографія.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що вивчення іноземної мови характеризується певними відмінностями від вивчення рідної мови. У процесі вивчення останньої відсутні проблеми щодо мовної системи. За словами Беляніна В.П., у процесі вивчення іноземної мови необхідно абстрагуватися від уявлення про норми та систему рідної мови. Саме тому студенти застосовують звичні їм синтаксичні структури та способи лексико-семантичної категоризації під час переходу з однієї мови на іншу у процесі спілкування [3, с. 158]. Аналіз проведено для виявлення позитивного та негативного переносу, явища якого повинні бути прийняті до уваги при створенні комплексів вправ для навчання англійського писемного мовлення. Наявність розбіжностей між мовами обґрунтовує значні розбіжності між першою іноземною мовою (російською) та другою (англійською).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі порівняльно-типологічного аналізу мов присвячено багато робіт видатних вчених, а саме Аракіна В.Д., Корунця І.В., Безсмертної К.М., Верещагіна Є.М. та інших.

Невирішені проблеми. У статті розглядається питання інтерференції та переносу у навчанні студентів-іноземців англійського писем-

ного мовлення з опорою на російську мову як першу іноземну.

Завдання статті. Необхідно провести порівняльний аналіз систем вище зазначених мов для з'ясування фактів сумісних явищ та розбіжностей, та для того, щоб з'ясувати критичні моменти, на які необхідно звернути увагу у процесі навчання для попередження інтерференції.

Основний матеріал дослідження. Поняття інтерференції слідом за Є.М. Верещагіним розглядаємо як негативний вплив умінь та навичок, сформованих під час вивчення першої іноземної мови на формування умінь та навичок другої іноземної мови [5, с. 73]. В словнику «Словарь методических терминов» (Азімов, Щукін) мова йде, що міжмовна інтерференція виникає завдяки існуванню розбіжностей в системах мов, які вивчаються [1, с. 97]. Такий контрастний аналіз являє собою співставлення двох мовних систем, а отримана інформація про розбіжності між мовними явищами служить основою для прогнозування труднощів та потенційних помилок [3, с. 295].

Аналіз спостережень показує, що інтерференція частіше проявляється при подібності явищ двох мов, чим при їх розбіжності, до того ж не всі помилки можуть бути пояснені завдяки інтерференції навичок, оскільки перша іноземна

мова заважає другій з точки зору різних причин; замість інтерференції навичок можуть вживатися правила другої іноземної мови, аналогів яких не існує в першій іноземній. Наприклад: поняття означеного (the) та неозначеного артикля (a/an) у мовній системі російської мови не існує.

Незважаючи на значні морфологічні та синтаксичні розбіжності, в англійській та російській мовах склад частин мови є у значній мірі подібним, що можна спостерігати завдяки таблиці.

Таблиця 1

Порівняльно-типологічний аналіз частин мови

Російська мова	Англійська мова
Іменник	Іменник
Прикметник	Прикметник
Займенник	Займенник
Дієслово	Дієслово
Прислівник	Прислівник
Прийменник	Прийменник
Зв'язка	Зв'язка
Частка	Частка
Вигук	Вигук
	Артикль
	Дієслова-зв'язки

Хоча по складу частини мови подібні, їх детальне вивчення свідчить про значні розбіжності між ними, які полягають у складі граматичних категорій та засобів їх вираження.

Іменнику в російській мові притаманна наявність трьох граматичних категорій: категорія відмінку (6 відмінків); категорія числа (однина, множина); категорія роду (чоловічий, жіночий, середній);

Англійській мові іменнику притаманні категорія числа (однина, множина) та категорія детермінативності (означеність – неозначеність, яка виражається за допомогою артиклів у препозиції).

Прикметник у російській мові узгоджується з іменником у роді, числі, відмінку. В англійській мові узгодження не відбувається, єдиною спільною рисою для двох мов є категорія ступеню якості.

Дієслово в російській мові має сім граматичних категорій: категорія виду (доконаний, недоконаний); категорія часу (виражається у формах п'яти часових форм: три форми часу недоконаного виду і двох форм доконаного виду); категорія стану (активний, рефлексивно-середній, пасивний); категорія способу (наказовий, умовно-бажаний); категорія особи (виражена особовими закінченнями); категорія числа (виражена за допомогою закінчень); категорія граматичного роду (у формах однини минулого часу).

Дієслово в англійській мові має наступні категорії: категорія часу (виражена трьома формами – теперішній, минулий, майбутній); категорія способу (дійсний, наказовий, Subjunctive I, Subjunctive II, умовний); категорія стану (активний пасивний); категорія виду (загальний, тривалий); категорія часової відносності (форми перфекту); категорія особи (представлена в теперішньому часі морфемою – e(s) та нульовими морфемами для інших осіб); категорія числа.

Для подальшого порівняльно-типологічного аналізу слід розглянути наступні категорії. Категорія відмінку демонструє єдність значення відношення певного предмета до іншого предмета, дії, чи способів його матеріального, мовного вираження.

Кількість відмінків у різних мовах неоднакова. В російській мові існує 6 відмінків – називний, родовий, давальний, орудний, знахідний, місцевий. Вище зазначеній категорії характерні елементи граматичного значення: предметність, рід, число, істотність, неістотність.

В англійській мові є певна проблема щодо поняття відмінку. Раніше існувала думка про те, що в англійській мові є 4 відмінки: називний, родовий, давальний, знахідний. Але така трактовка була невірною. Таким чином слід зазначити, що в англійській мові всі іменники діляться на два класи: слова, які означають неживі предмети, які не мають категорії відмінку та слова, які означають живі предмети. Їм притаманні 2 відмінки – загальний та присвійний. Але існує думка, що в англійській мові з'явилася нова граматична категорія – категорія присвійності, яка виявляється у вигляді морфеми 's. В системі особових займенників категорія відмінку виражена за допомогою двох відмінків – називного та об'єктного. Все вищезазначене можна показати за допомогою таблиці.

Таблиця 2

	Російська мова	Англійська мова
Наявність відмінків	6 відмінків	Наявність 2 відмінків в системі особових займенників
Узгодження	В категорії відмінку, прикметнику, займеннику	–
Присвійність	–	Має морфологічне вираження у вигляді морфеми 's

Граматична категорія числа існує як в англійській, так і в російській мові. Ця категорія виражає кількісні відносини, які існують в реальній дійсності. Категорія числа виражається за допомогою однини та множини. В російській мові однина іменників виражається за допомогою різних закінчень (морфем) для різних родів. В англійській мові однина представлена нульовою морфемою.

Множина іменників в російській мові виражена певними морфемами. Наприклад: -ы, и – для іменників чоловічого та жіночого роду; -а – для іменників чоловічого та середнього роду. В англійській мові множина представлена у вигляді морфеми -s/es, а також за допомогою чергування голосних (man – men; goose – geese).

Обидві мови мають велику групу іменників, які живаються лише у множині. Певна частина таких іменників співпадає в обох мовах. Мова йде про іменники, які означають парні або складові предмети. Наприклад: веси – scales, брюки – trousers, очки – spectacles і т.д. Частина таких іменників не співпадає. В одній мові вони вживаються у множині, в іншій – у однині. Наприклад: сани (мн.) – sledge (одн.); качели (мн.) – swing (одн.); обои (мн.) – wallpaper (одн.)

В російській мові відбувається узгодження в числі в прикметниках, займенниках, дієсловах, порядкових числівниках. Таким чином, необхідно зазначити, що категорія числа проникає в усі частини мови в російській мові. В англійській мові категорія числа існує лише в системі іменника. Щодо займенників, то категорія числа існує лише у вказівних займенниках *this/that*, які у множині мають форми *these/those*.

Категорія роду в російській мові має велике значення. Іменники мають різні закінчення, які належать до певного роду – чоловічого, жіночого чи середнього. Категорія роду має здатність поєднуватися з певними формами узгоджених слів – прикметниками, порядковими числівниками, присвійними та вказувальними займенниками та утворювати з ними вільні словосполучення. Також іменники узгоджуються з формами дієслова минулого часу. Категорія роду в англійській мові не існує. Лише категорія активності-пасивності має своє матеріальне вираження. Іменники активної категорії співвідносяться з особовими займенниками **he, she** та відповідають на питання **who?** Іменники пасивної категорії співвідносяться з особовим займенником **it** та відповідають на питання **what?**

Категорія означеності-неозначеності вказує на те, що мається на увазі завдяки тому чи іншому іменнику, чи він належить до якогось класу предметів (неозначений артикль), чи предмет якимось чином виділяється з класу однорідних (означений артикль). В англійській мові вище зазначена категорія має артикли – означений (*the*) та неозначений (*a/an*). До семантичних структур даних артиклів входять:

Таблиця 3

a/an	the
- сема класифікації, яка співвідносить предмет з певним класом	- сема індивідуалізації
- сема однини	- сема унікальності
	- сема вказівки
	- сема узагальнення

На відміну від англійської, в російській мові категорія означеності-неозначеності не має морфологічного відображення.

Основним засобом вираження категорії ступеню якості є прикметники. По своєму складу в російській мові прикметники поділяються на три види:

якісні – ознака предмета; відносні – ознака предмета завдяки відношенням з іншими предметами; присвійні – належність предмета особі чи тварині.

В англійській мові існують лише якісні прикметники. Ознака відносності заповнюється атрибутивними словосполученнями: ознака присвійності відображається у словосполученнях, в яких іменник має присвійну частку *'s* (наприклад: *my brother's car*).

Поняття компаративності існує в обох мовах. В російській мові ступені порівняння прикметників утворюються синтетичним способом (за допомогою закінчень). В англійській – способом синтетичним для односкладних, аналітичним для багатоскладних.

Щодо категорії виду, то в російській мові виділяють два види: здійснений та нездійснений.

Нездійснений виражає дію під час її здійснення. Здійснений – результат дії. В англійській мові категорія виду представлена у вигляді часових форм – *Indefinite, Continuous, Perfect, Perfect Continuous*.

Щодо стану, то в англійській мові в реченнях переважно вживається пасив (*Passive Voice*). В російській мові речення вживаються в активному стані.

Все вищезазначене дозволяє нам зробити наступні висновки: деякі поняття граматичних категорій збігаються, деякі значно відрізняються, а деяких зовсім не існує. Отже, в основному можна говорити про прояв негативного переносу; поняття артикль зовсім не існує в російській мові, а в англійській – поняття роду.

В порівняльно-типологічному аналізі двох мов на рівні синтаксису необхідно відмітити, що синтаксичний рівень має свої певні одиниці – словосполучення та речення. Словосполучення – поєднання двох чи більше значущих слів, які поєднуються на основі певного синтаксичного зв'язку та виконують номінативну функцію. Словосполучення називає предмет, явище, дію, процес. На відміну від словосполучення, речення виражає судження чи питання, граматичною основою якого є предикативність.

Узгодження в обох мовах представлене в групах іменник-прикметник та підмет-присудок. Якщо порівняти узгодження прикметника та іменника, можна побачити значні розбіжності. В російській мові вище зазначені частини мови узгоджуються як в препозиції, тобто стоїть перед головним компонентом (*замечательный человек*), так і в постпозиції, де прикметник знаходиться після іменника, прикметник виконує функцію предикатива (*человек (есть) замечательный*). В англійській мові прикметник та іменник узгоджуються лише в атрибутивній групі, коли прикметник стоїть перед іменником (*a new school*). В російській мові узгодження здійснюється у роді, числі, відмінку, в той час як в англійській мові такого поняття не існує.

Ці факти можуть стати причиною негативно-го міжмовного переносу під час навчання англійського писемного мовлення.

Порівнюючи узгодження підмета та присудка, можна зробити наступні висновки: підмет та дієслово-присудок можуть узгоджуватися в числі, особі, роді в російській мові в той час, як в англійській підмет та присудок можуть узгоджуватися в числі, особі, хоча це явище зустрічається рідше, ніж в російській мові. Про таке узгодження в англійській мові можна говорити лише у випадку з дієсловом **to be**, а також побудови форми третьої особи однини теперішнього часу (*3d person singular, Present Indefinite Tense*).

Порівняльно-типологічний аналіз порядку слів у реченні – найважливіший аспект структури речення. Порядок слів у реченні в англійській мові є регламентованим. В російській мові значуще слово може займати у реченні будь-яке місце. Якщо в російській мові з характерним для неї вільним порядком слів у реченні, можливості вираження комунікативного навантаження членів речення за допомогою їх місцезнаходження майже необмежені, то в англійській мові місцезнаходження слова у реченні є основним засобом характеристикатики його синтаксичної функції.

Основними елементами такого порядку є підмет – присудок – додаток [4, с. 124-125].

Відмінності спостерігаються у побудові заперечних та питальних речень. Прояв інтерференції можна спостерігати на рівні синтаксису. За своєю побудовою питальні речення значно відрізняються при порівнянні двох мов. Заперечення виражається двома способами: за допомогою заперечних часток та за допомогою заперечних слів.

В англійській мові заперечна частка є досить специфічною, вона виступає як службовий придієслівний елемент і не може, на відміну від російської мови, вживатися поруч з іншими словами. Крім того, заперечна частка є придієслівним елементом допоміжного дієслова, що і є певним порядком слів у заперечному реченні в англійській мові. В російській мові заперечна частка може знаходитися у реченні не лише в одному місці, вона вживається поруч з різними елементами речення і навіть підсилює те, що необхідно виразити у тій чи іншій ситуації.

Як і побудова заперечних речень, побудова питальних речень в англійській мові значно відрізняється від побудови в російській. Англійській мові притаманний зворотний порядок слів у питальних реченнях, де на першому місці стоїть допоміжне дієслово, потім підмет та смислове дієслово. В російській мові порядок слів у питальному реченні є нестабільним. Поруч з питальним словом може стояти не лише підмет чи присудок, а й інші члени речення. Отже, як і в питальних, так і в заперечних реченнях двох мов, існують значні розбіжності. Ми можемо стверджувати, що це буде сприяти виникненню негативного міжмовного переносу при оволодінні студентами системою писемного мовлення англійської мови.

Щодо заперечних слів, необхідно відмітити, що в англійській мові одночасне вживання заперечного слова та заперечної частки є неможливим, англійська є мовою одного заперечення. В російській мові, навпаки, одночасно можуть вживатися і заперечні слова, і заперечні частки.

Пунктуаційно правильно оформлене речення як в англійській, так і в російській мові допомагає зрозуміти і сприяє передачі достовірної інформації. Крапка, знак оклику, знак питання в обох мовах ставиться в кінці речення. В простих реченнях комою розділяються однорідні члени речення в англійській та російських мовах. Уточнення та звертання виділяються комами в обох мовах. Можна зробити висновок, що всі зазначені особливості пунктуаційної системи виконують однакові функції. Отже, у даному випадку можна говорити про позитивний перенос.

Проведений аналіз системи писемного мовлення російської та англійської мов на синтаксичному рівні, дозволяє зробити висновок про те, що оволодіння студентами синтаксисом англійської мови пов'язане з певними труднощами, а саме:

- відмінність у формах узгодження прикметника та іменника;
- відмінність у побудові питальних та заперечних речень;
- відмінність у побудові розповідних речень.

З точки зору практичного користування мовленням правильне розміщення слів у реченні є важливою проблемою. Аналітична побудова англійської мови потребує стабільного порядку слів

у печенні: підмет – присудок – прямий додаток – непрямий додаток – обставина місця – обставина часу (English: subject – predicate – direct object – indirect object – adverbial modifier of place – adverbial modifier of time). Флективно-синтетична побудова російської мови допускає варіювання порядку членів речення, оскільки наявність морфем відмінків чітко встановлює відношення певного слова до інших слів у реченні незалежно від його місця розташування у реченні [2, с. 252].

Отже, студенти-іноземці (як стверджують викладачі) роблять помилки у розташуванні підмета та присудка, присудка та прямого додатка, обставин часу та місця, розташовуючи їх у реченні по принципу розташування у системі російської мови (речень російською мовою).

Щодо аналізу морфологічної системи мов, які порівнюються, можна сказати, що майже всі граматичні категорії відрізняються у двох мовах, а саме в російській та англійській. Це і є причиною міжмовної інтерференції.

Згідно з практикою викладання іноземних мов слід розрізняти наступні види помилок: фонетичні, графічні, орфографічні, морфологічні, лексичні та синтаксичні. У даному випадку нас цікавлять помилки, які пов'язані з навчанням писемного мовлення. А саме мова йде про графічні, орфографічні, морфологічні, лексичні та синтаксичні помилки.

Під графічними та орфографічними помилками слідом за Беляніним В.П. ми розуміємо помилки, які виникають у випадку несформованості графічних навичок, несформованості навичок співставлення звуків з відповідними їм літерами, несформовані орфографічні навички володіння системою застосування письмових знаків в конкретних випадках. Щодо морфологічних помилок, то до них відносяться порушення узгодження одиниць мови. Якщо мова йде про лексичні помилки, то мається на увазі неправильне вживання лексичних одиниць. Під синтаксичними помилками ми розуміємо порушення правильної побудови словосполучень та речень [3, с. 158-159].

Коли студенти вивчають дві іноземні мови, то передбачити та попередити помилки дуже складно, тому що існують, як було зазначено раніше, певні відмінності у системах мов, які вивчаються. Таким чином, можна констатувати наявність міжмовних та внутрішньомовних помилок. Якщо мова йде про міжмовні помилки, то мається на увазі та ситуація, коли явища однієї іноземної мови впливають на іншу. А якщо йдеться про внутрішньомовні помилки, то слід звернути увагу на особливості оволодіння системою мови. В.П. Белянін констатує факт поняття «культурний шок», під яким ми розуміємо ситуацію, коли студенти не можуть провести паралелі між мовами, які вивчаються. В результаті вони не розуміють норми нової для них культури, під якою мається на увазі вивчення іноземної мови. Але вище зазначена проблема зникає у процесі знайомства з іншомовною культурою [3, с. 163].

Беручи до уваги все зазначене раніше, можна відмітити те, що особливо ефективними повинні бути спеціально підготовані вправи, оскільки саме вони необхідні для оволодіння мовним матеріалом, пов'язаним з висловленням думок у письмовій формі. Результати, отримані внаслідок

док порівняльно-типологічного аналізу, свідчать про те, що заздалегідь можна попередити області міжмовної інтерференції.

Наступним завданням нашого дослідження була розробка комплексу вправ для навчання

студентів-іноземців англійського писемного мовлення на основі методу активізації. Вправи, які увійшли до вищезазначеного комплексу, були створені відповідно до проблем інтерференції та переносу, розглянутих у даній статті.

Список літератури:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.И. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). – СПб.-б: Златоуст. – 1999. – 172 с.
2. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков: Учеб. пособие для студентов пед. институтов. – Л.: Просвещение, 1979. – 259 с.
3. Белянин В.П. Психолингвистика: Учебник. – М.: Флинта, 2003. – 226 с.
4. Бессмертная К.М. К вопросу об обучении средствам коммуникативного членения при преподавании английского языка как второго // Методика преподавания иностранных языков в вузе: Сб. науч. трудов. – Вып. 89. – М.: МГИИЯ им. Мориса Тореза. – 1974. – С. 120-140.
5. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 160 с.

Высотченко С.В.

Киевский национальный лингвистический университет

СРАВНИТЕЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ НА МОРФОЛОГИЧЕСКОМ И СИНТАКСИЧЕСКОМ УРОВНЯХ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ АНГЛИЙСКОЙ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ

Аннотация

Статья Высотченко С.В. «Сравнительно-типологический анализ систем английского и русского языков на морфологическом и синтаксическом уровнях для обучения студентов иностранцев английской письменной речи» посвящена публикации отчета о проведенном анализе двух языков, а именно английского и русского. В статье описывается процесс проведения анализа, а также его результаты. Рассматривается вопрос интерференции в обучении студентов-иностранцев английской письменной речи с опорой на русский язык как первый иностранный. Все результаты необходимы для создания комплекса упражнений. Необходимо предупредить негативные моменты в процессе обучения.

Ключевые слова: интерференция, морфологический уровень, синтаксический уровень, части речи, орфография.

Vysotchenko S.V.

Kyiv State Linguistic University

COMPARATIVE-TYPOLOGICAL ANALYSIS OF ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGE SYSTEMS ON MORPHOLOGICAL AND SYNTACTIC LEVELS FOR TRAINING FOREIGN STUDENTS ENGLISH WRITING

Summary

Comparative-typological analysis of English and Russian language systems on morphological and syntactic levels for training foreign students English writing» is devoted to the publication of the report on the carried-out analysis of two languages such as English and Russian. The article shows the process of carrying out the analysis and its results are described. The issue of interference in teaching foreign students the English written language based on Russian language as the first foreign is also researched. All the results are needed to create a set of exercises. It is necessary to prevent negative aspects in the process of teaching.

Keywords: interference, morphological level, syntactical level, parts of speech, spelling.